

ALFÖLDI TANULMÁNYOK 1990–1991 XIV. KÖTET, Békéscsaba, 1992. p. 193.

Hosszú idő után újabb kötetel gyarapodott az Alföldi Tanulmányok sorozata. Az immár közel másfél évtizede, egészen a legutóbbi időig rendszeresen kiadott évkönyv — borítóján kissé megtévesztő módon 1992-es jelzetű, valójában — 1990–91-es összevont számának megjelenésével az anyagi nehézségekkel küszködő kiadvány — úgy tűnik — fennállásának kritikus szakaszán van túl. Csak remélhető, hogy a szakeográfus berkekben és iskolai földrajztanárok körében ismert és népszerű sorozat — a korábbi évekhez hasonlóan — a jövőben rendszeresen megjelenve továbbra is tagja maradhat az egyébként nem nagyszámú hazai földrajzi évkönyvek, „klubjának”.

Az utóbb megjelent kötet — folytatva a hagyományokat — széles tematikájú: a publikációk között egyaránt találhatók természeti földrajzi és ahhoz kapcsolódó rokntudományi (vízgazdálkodás, talajtan, geológia), valamint társadalom- és gazdaságföldrajzi munkák. A kötet összeállítása nemcsak tematikáját tekintve, hanem a szerzők „összetétele” szempontjából is változatosnak mondható; jól reprezentálja az Alföldön (de nemcsak ott) működő különféle szellemi műhelyeket (Debrecen, Szeged, Békéscsaba, Kecskemét, Nyíregyháza, Pécs, Budapest). Sőt, a szerzők között „üdvözölhetünk” egy amerikai geográfust is. A sokszínű tematikából itt csak a társadalomföldrajzi munkák fontosabb megállapításai kerülnek kiemelésre.

A kötet első öt cikke természeti földrajzi vonatkozású. A sorrendben első tanulmány (Kevéiné Bárány I.—Mezősi G.) a szélrózió és a szélenergia alföldi területi különbségeivel foglalkozik. Ezt követően az olvasó Csongrád megye vízgazdálkodási (ár- és belvízvédelmi, vízellátási, egyéb vízhasznosítási és vízminő-

ségvédelmi) helyzetével ismerkedhet meg (Pálfai I.). A harmadik publikáció szerzői (Csorba P.—Kerényi A.) a Debrecen környéki erdőtalajok vízháztartását elemezve az e témakörben kapott legújabb kutatási eredményekről adnak számot. A kötet első részét lezáró két cikk egy-egy érdekes földtani-és földrajzi esettanulmány. Az egyikben a szerzők a Békéscsabai Téglagyár két bányaterületét (Domokos T.—Krolopp E.—Szónoky M.), a másikban a tiszalipári magaspárt rétegsorát (Sümei P.—Lóki J.—Hertelendi E.—Szőr Gy.) vizsgálják. Az itt vázolt geotudományi munkák közös jellemzője, hogy a bennük megfogalmazott következtetések elsősorban alapkutatási eredmények, amelyek azonban értékes információkkal szolgálhatnak a gyakorlati szakembereknek is.

A társadalomtudományi „blokkot” Darick Dantának a Kalifornia állambeli *California State University* (Northridge) tanárának a magyarországi városok növekedési jellemzőinek vizsgálatáról szóló cikke vezeti be. Ebben a szerző matematikai és kartográfiai módszerekkel elemzi egyrészt a hierarchiában bekövetkezett, másrészt a területi változásokat. Megállapítja, hogy:

— 1870-től a második világháborúig tartó időszakban a városhálózat hierarchikus koncentrációja erősen nőtt, amely folyamat a szocialista korszakban megfordult. A területi koncentráció 1941-ig nőtt, utána csökkent;

— a városnövekedés területi eloszlása a vizsgált időszak első harmadában véletlenszerű volt, majd a szocialista szakaszban kétpólusúvá lett: szétvált egy átlagosnál lassabban fejlődő Nagyalföldre, és egy átlag feletti dinamikájú „ipari tengelyre”,

— Magyarországon a városnövekedés, a

városhálózat fejlődésének területi szerkezete a szocializmus időszakában alapvetően különbözött a megelőző korszakokétól. A második világháborút követő fejlemények Budapest dominanciájának a csökkenéséhez, és a városhálózat kiegyenlítődéhez vezettek.

A soronkövetkező tanulmány (Hajdú Z.) a Tanyai Tanács (1949—54) történetéről ad rendkívül érdekes — a korszak döntési mechanizmusaihoz is bepillantást engedő — közigazgatásföldrajzi áttekintést. A szerző bemutatva és elemezve a tanyakérdésben elfoglalt álláspontokat megállapítja, hogy:

- ezidőben a tanyakérdés nem települési problémaként vetődik fel, hanem társadalmi, gazdasági, közigazgatási és főleg politikai kérdésként;

- a Tanács tevékenysége nehezen rekonstruálható a levéltári források alapján;

- a Tanács felelőssége, hogy hozzájárult a tanyakérdés és a „kulákkérdés” egybemosásához,

- a korszaknak nem a tudós Erdei Ferenc ismereteire, tudományos eredményeire, elképzeléseire volt szüksége, hanem a tanyakérdésben jól hangzó nevére. Így lehetett biztosítani, hogy a „tanyakérdés szocialista megoldása” egyben a „tanyakérdés tudományos megoldása” is legyen.

A kötet nyolcadik — mélyfúrás jellegű — tanulmánya (Duró A.) a Szeged környéki úgynevezett tanyaközségeket (a tanyavilág településsé szerveződésének folyamatát) vizsgálja. Legfontosabb következtetései:

- a tanyaközségek csak mint falvak számítanak fiatal településeknek, az általuk birtokolt tanyavilág egy több évszázados fejlődés eredményeként jött létre. A tanyaközségek esetében nem kirajzás, hanem betelepülés történt;

- a mai tanyaközségek bel- és külterülete többnyire ellentétes irányú népesedési folyamatok színtere;

- (a szatymazi és zákányszéki példa szerint) a tanyaközségek kül- és belterülete csak

térben válik el élesen egymástól, a tanyaikat és a falubelieket kölcsönös kapcsolatok fűzik össze;

- a tanya felől közelítve a tanyaközségek településsé válásának sémája: elszakadás az egykori anyavárostól és hozzászerveződés az új faluközpontokhoz.

A társadalomföldrajzi publikációk a Középtiszavidéken élő népesség szellemi potenciáljának főbb jellemzőiről szóló esettanulmány-nyal zárulnak (Kiss É.). Munkájában a szerző kimutatta, hogy:

- bár a szóbanforgó térség népességének iskolázottságában, szakképzettségében az elmúlt évtizedek alatt kedvező változások következtek be, de — az elmaradottságban gyökerező — számos negatív folyamat eredményeként az alacsony szellemi potenciál magasabb szinten újratermelődik;

- hátrányos adottságai révén az itt élő népesség nem képes időben reagálni sem az új kihívásokra, sem alkalmazkodni a megváltozott társadalmi-gazdasági körülményekhez, ami újabb ütemvesztéshez vezet.

A gazdasági földrajzot a kötet végén két — az élelmiszergazdaság témakörébe tartozó — cikk képviseli. Az egyik az alföldi zöldségvertikum 1970-től a rendszerváltásig eltelt szűk két évtizedben lezajlott legfontosabb változások idő- és térbeli elemzését adja (Boros L.), a másik pedig a hazai és a nyugat-európai cukorgazdaság 1965—90 közötti eltérő fejlődési pályájának főbb jellemzőit és a magyar cukorvertikum távlati fejlesztésének egyes kérdéseit taglalja (Gurzó I.).

Összességében az Alföldi Tanulmányok jelentős késéssel megjelent tizennegyedik kötet tovább gyarapította az ország legnagyobb tájegységére, az Alföldre, vonatkozó tudományos ismereteket. A szerteágazó tematikájú (ezért bizonyos fokig eklektikusnak tűnő) kötetet több tudományág tudós és gyakorlati szakemberei is bizonyára haszonnal forgathatják.

Gurzó Imre